

**СЕКТОР ЗА КОНТРОЛУ ПОСЛОВАЊА БАНАКА
Одељење за контролу платног промета
и мењачких послова**

**АНАЛИЗА ОДГОВОРА БАНАКА НА ДОСТАВЉЕНЕ УПИТНИКЕ О
АКТИВНОСТИМА БАНКЕ ИЗ ОБЛАСТИ СПРЕЧАВАЊА ПРАЊА НОВЦА
за периоде 01.07. - 31.12.2007. године
и 01.01. – 30.06.2008. године**

Београд, 09.09.2008. године

УВОД

Одељење за контролу платног промета и мењачких послова, у чијој надлежности је, између осталог, контрола спровођења законских одредби у вези спречавања прања новца, је установило праксу посредног праћења активности банака на поменути тему, достављањем банкама *„Упитника о активностима банке из области спречавања прања новца“* (у даљем тексту: Упитник).

Упитник се доставља банкама два пута годишње, за шестомесечне периоде, чиме се омогућава праћење активности банака и у периоду када банка није обухваћена планом редовних контрола.

Циљ овог Упитника је индиректно сагледавање приступа банака проблему спречавања прања новца као и давање смерница кроз појединачно постављена питања о областима на које банке треба да обрате пажњу.

Анализом одговора банке могуће је сагледати потенцијалне области ризика коме је банка изложена у свом пословању, а што омогућава благовремено указивање банци на потенцијалне пропусте и пре редовног вршења контроле.

У досадашњем периоду Одељење је сачинило четири Упитника и то:

1. за период од 01.10. до 4.12.2006. године;
2. за период од 01.01. до 30.06.2007. године;
3. за период од 01.07. до 31.12.2007. године;
4. за период од 01.01. до 30.06.2008. године.

Први Упитник је временски одређен датумом ступања на снагу »Одлуке о минималној садржини процедуре „Упознај свог клијента“« (у даљем тексту: Одлука), тј. 01.10.2006. године и главни акценат је стављен на примену Одлуке у пракси.

Наредни Упитници су више стандардизовани и обухватају активности банака у временском периоду од шест месеци, што омогућава упоредивост добијених података.

АНАЛИЗА ОДГОВОРА БАНАКА

1. Све банке су доставиле одговоре по Упитницима.
2. Све банке су усвојиле процедуре из области спречавања прања новца и процедуру Упознај свог клијента.

У другој половини 2007. године 8 банака је извршило измене својих процедура, док је у првој половини 2008. године измене извршило 16 банака. У највећем броју случајева измене се односе на усаглашавање процедура са извршеним изменама прописаних образаца и начином достављања података Управи за спречавање прања новца (у даљем тексту: Управа).

3. Све банке су именовале једно или више одговорних лица за откривање, спречавање и пријављивање трансакција и лица за која се сумња да су у вези са прањем новца надлежном органу, тј. Управи.

4. Све банке су израдиле Листе индикатора за препознавање сумњивих трансакција. У другој половини 2007. године 8 банака, и у првој половини 2008. године, такође, 8 банака је извршило измене својих Листа индикатора и тако измењене индикаторе применило на постојеће клијенте.

Према добијеним одговорима, 14 банака је неке од индикатора за препознавање сумњивих трансакција имплементирало у информациони систем банке. Најчешће обухваћени индикатори су: појединачне или више међусобно повезаних готовинских трансакција чија је укупна вредност једнака или прелази износ од 15.000 евра, полагање готовине у износима нешто мањим од прописаног лимита за пријављивање готовинских трансакција (<15.000 евра у динарској противвредности обрачунато по средњем курсу Народне банке Србије), превремена отплата кредита, да ли се налогодавац или корисник девизне трансакције налази на некој од важећих листа терористичких организација, порекло клијента из неке од земаља где се не примењују стандарди из области спречавања прања новца, учестили трансфери новца (са рачуна на рачун у оквиру истог правног или физичког лица), готовинске уплате и исплате по основу позајмице оснивача или повраћај позајмице оснивача итд.

5. Анализом добијених одговора утврђено је да је су у последњих шест месеци 7 банака, а у другој половини 2007. године 2 банке измениле критеријуме за класификацију својих клијената по степену ризичности.

6. Само 11 банака је навело да користи посебан софтвер за препознавање сумњивих трансакција, док су преостале 23 банке навеле да немају инсталиран посебан софтвер за препознавање истих.

Даљом анализом одговора утврђено је да, од укупног броја банака, код 2 банке информациони систем уопште не препознаје трансакције чија вредност прелази износ од 15.000 евра (банка је дужна да, у складу са Законом о спречавању прања новца – у даљем тексту: Закон, Управи достави податке о свакој готовинској, односно о више међусобно повезаних готовинских трансакција у укупном износу од 15.000 евра или више у динарској противвредности обрачунато по средњем курсу Народне банке Србије на дан вршења трансакције).

Од укупног броја банака, код 3 банке информациони систем не издваја више међусобно повезаних готовинских трансакција истог клијента банке, а чија укупна вредност је једнака или већа од 15.000 евра.

У случајевима када банка нема адекватно софтверско решење запослени податке обрађују мануелно, па самим тим и постоји велика вероватноћа да не испуне своју законску обавезу пријављивања трансакција Управи, услед немогућности да ажурно испрате велики број извршених трансакција у више различитих организационих делова банке.

Све банке прате централизовано (софтверски или мануелно), на нивоу целе банке, међусобно повезане готовинске трансакције чија вредност је једнака или већа од 15.000 евра.

Међутим, период праћења таквих трансакција је следећи: у 20 банака - један дан; у 5 банака – три дана, до пет дана -1 банка, до седам дана- 3 банке, док дужи период извршених трансакција од стране истог клијента прати само 5 банака. Праћење готовинских трансакција клијента само у једном дану указује да банке, у највећем броју, само формално приступају спровођењу своје законске обавезе, чиме је банка изложена високом степену ризика.

У прилог претходном коментару говоре налази непосредне контроле спровођења Закона и Одлуке извршене у банкама у претходном периоду, где су у великом броју банака констатоване неправилности и слабости у пословању, односно банке не достављају у свим случајевима податке Управи о извршеним готовинским међусобно повезаним трансакцијама чија вредност је једнака или већа од 15.000 евра.

7. Анализом добијених података по Упитнику, а који се односе на број и намену отворених рачуна код банака, добијени су прегледи структура рачуна у целокупном банкарском систему, са стањем на дан 30.06.2008. године, како је приказано Графиконима од броја 1 до 6.

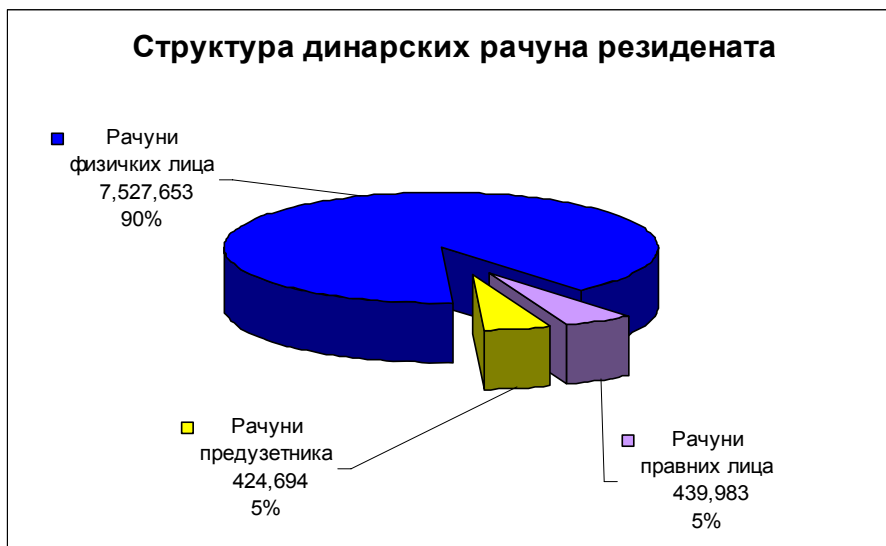
Графикон број 1 представља структуру свих рачуна отворених резидентима (правним лицима, предузетницима и физичким лицима) у целокупном банкарском систему.

Графикон бр. 1

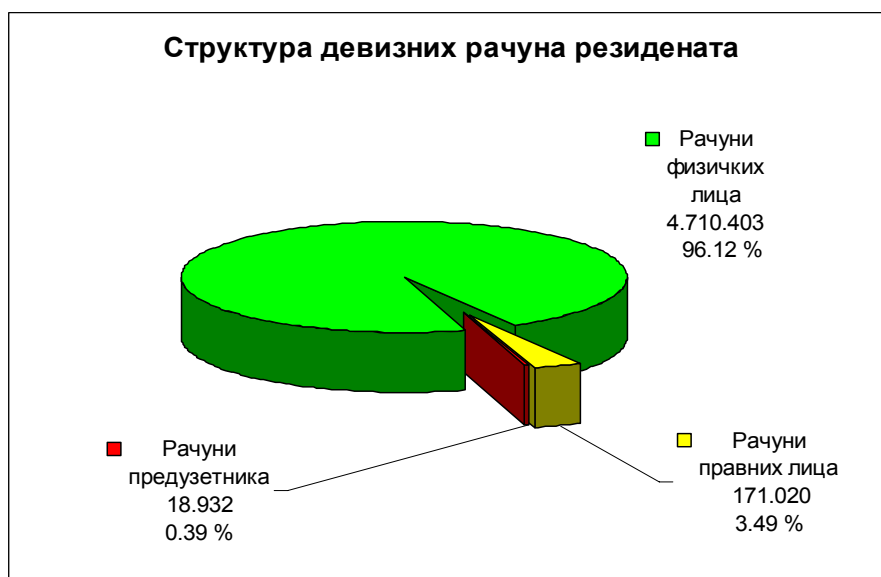
На основу презентованих података може се закључити да приближно 63% укупно отворених резидентних рачуна представља динарске рачуне, док приближно 37% представља девизне рачуне.

Графикон број 2 представља структуру свих динарских рачуна отворених резидентима из чега се може закључити да приближно 90% чине динарски рачуни физичких лица, 5% рачуни правних лица и једнако толико рачуни предузетника (5%).

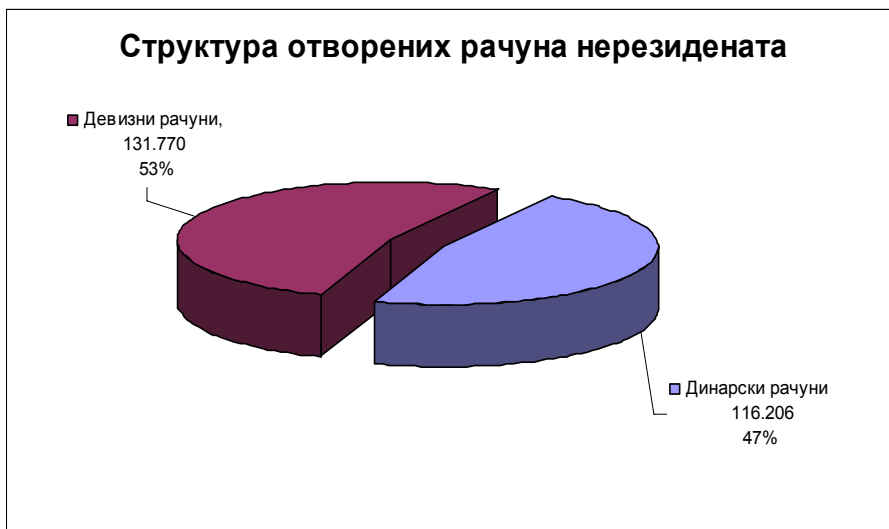
Графикон бр. 2

Графикон број 3 представља структуру свих девизних рачуна отворених резидентима у целокупном банкарском систему, из чега се може закључити да је отворено приближно 96,12 % девизних рачуна физичких лица, 3,49% рачуна правних лица и испод 1% рачуна предузетника (0,39%).

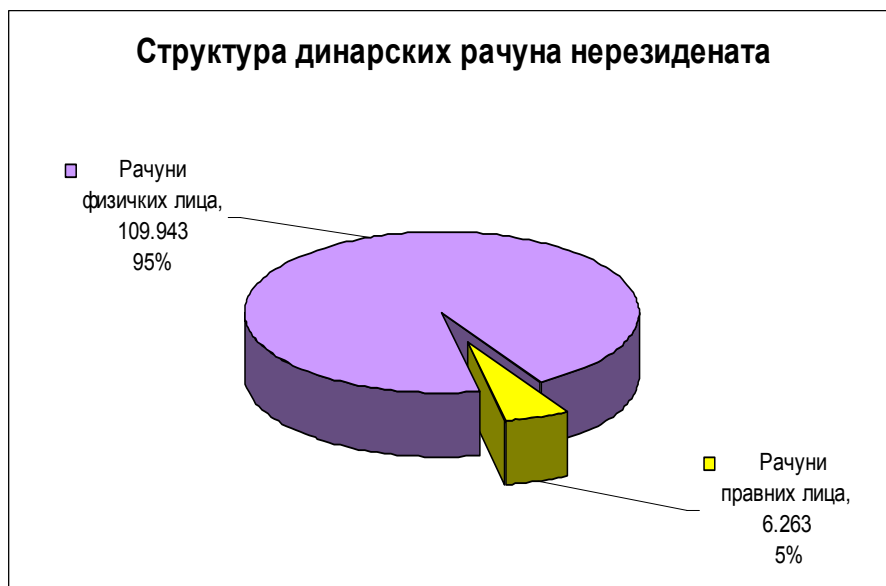
Графикон бр. 3

Графикон број 4 представља структуру свих рачуна отворених нерезидентима (правним и физичким лицима) у целокупном банкарском систему.

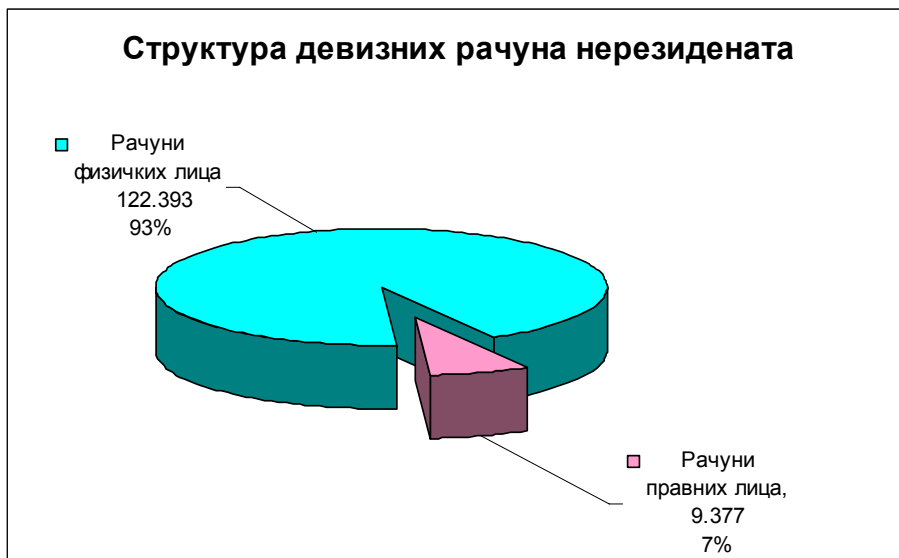
Графикон бр. 4

На основу презентованих података, како је приказано Графиконом број 5, може се закључити да је врло мала разлика између броја отворених динарских и девизних рачуна нерезидената, при чему у укупном броју динарских рачуна нерезидената физичка лица учествују са приближно 95%.

Графикон бр. 5

Према добијеним одговорима банака у укупном броју девизних рачуна нерезидената физичка лица учествују са приближно 93%, како је приказано Графиконом број 6, који следи:

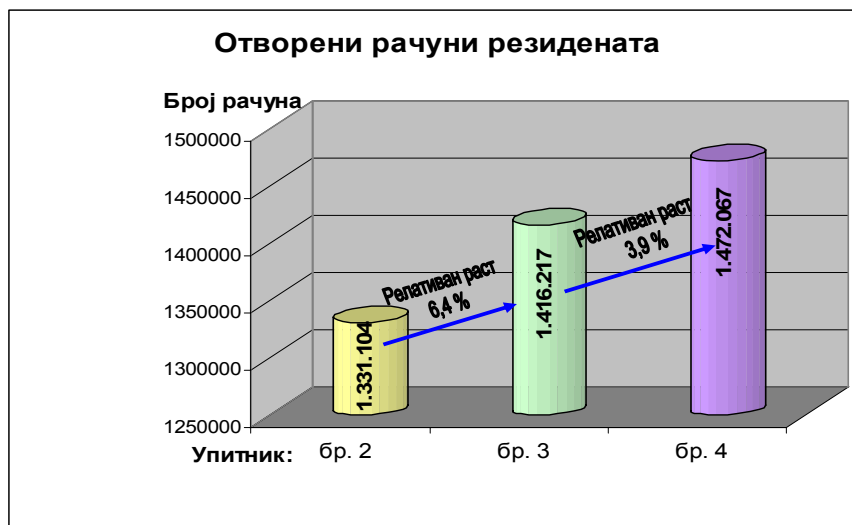
Графикон бр. 6

Анализом података из Упитника може се сагледати појединачан положај банака у смислу укупног броја рачуна које банке воде са стањем на дан 30.06.2007. године, као и броја и намене отворених рачуна за сваки период посматрања посебно, са освртом и на рачуне отворене за трговање хартијама од вредности.

У посматраним периодима банке су на ранг листи, углавном, задржавале своје позиције према броју отворених рачуна домаћих правних лица, предузетника и физичких лица.

Анализа добијених података о укупном броју рачуна, са стањем на дан 30.06.2008. године, показује да првих пет банака, ранжираних по броју отворених рачуна резидената, учествује са приближно 57% у укупном броју поменутих рачуна, при чему прва од пет ранжираних банака учествује са високим процентом од приближно 21%.

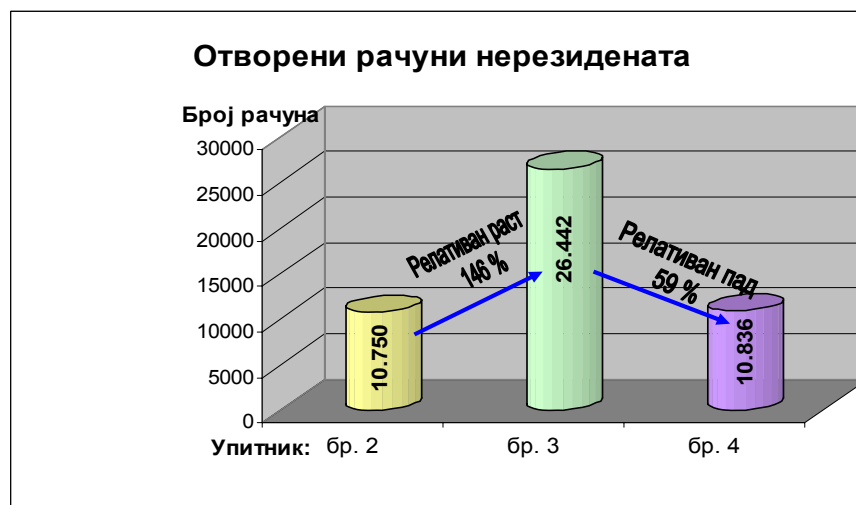
У односу на посматрани базни период 01.01. - 30.06.2007. године, постоји тенденција раста укупног броја отворених рачуна резидената како у другој половини 2007. тако и у првом полугодишту 2008. године, у целокупном банкарском систему, како је приказано у Графикону број 7.

Графикон бр. 7

Међутим, појединачно посматрано, код пет банака је уочена тенденција пада у броју отворених рачуна, посматрано у односу на базни период. Ових пет банака су појединачно у малом проценту заступљене на тржишту, а укупно са приближно 16% по броју отворених резидентних рачуна, са стањем на дан 30.06.2008. године. Такође је, поређењем добијених података уочено да код девет банака постоји тенденција раста отварања резидентних рачуна, посматрано у односу на базни период. Ове банке су, по броју отворених рачуна са стањем на дан 30.06.2008. године, на тржишту заступљене са приближно 36%, при чему је једна од поменутих девет банка, у сва три посматрана периода, задржала лидерску позицију на тржишту и у укупном броју отворених рачуна учествује са приближно 21%, док преосталих осам банака учествује са приближно 15%.

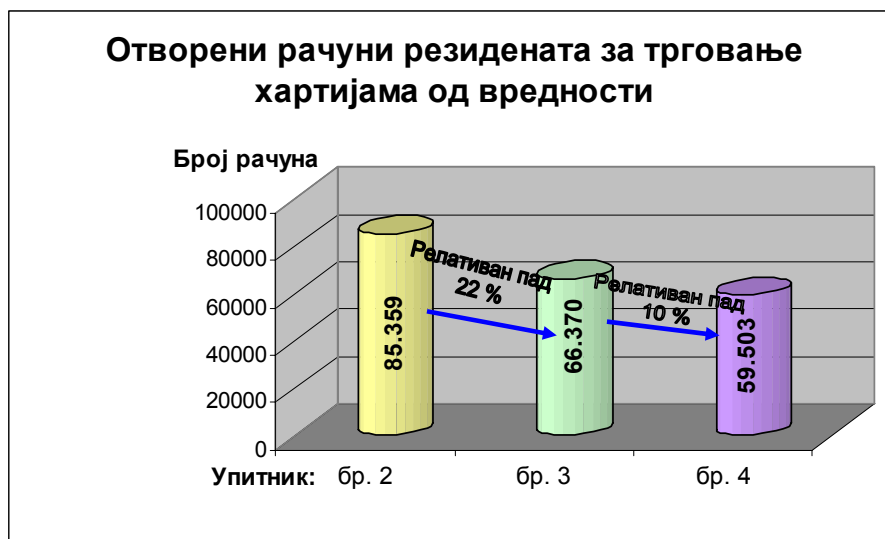
Даља анализа добијених података показала је раст укупног броја отворених рачуна нерезидената у другој половини 2007. године, посматрано у односу на базни период 01.01.-30.06.2007. године, док је у првој половини 2008. године присутан пад у укупном броју отворених рачуна у односу на другу половину 2007. године (Графикон број 8).

Графикон бр. 8

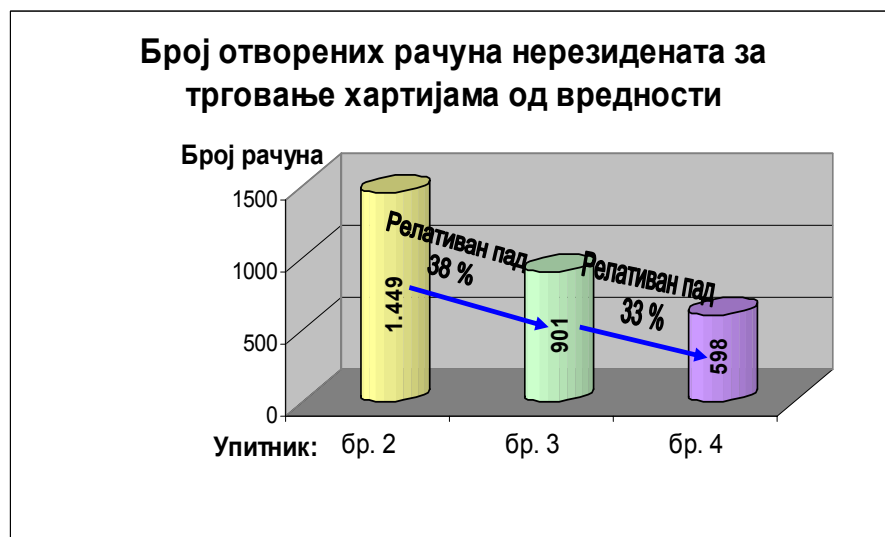
Посматрањем процентуалног учешћа банака на тржишту, у односу на укупан број отворених рачуна нерезидената, са стањем на дан 30.06.2008. године, уочено је да прве четири рангиране банке учествују у укупном броју отворених нерезидентних рачуна са приближно 83%, при чему прва рангирана учествује са приближно 67%.

У односу на посматрани базни период 01.01. - 30.06.2007. године, постоји тенденција пада укупног броја отворених рачуна резидената и нерезидената за трговање хартијама од вредности, како у другој половини 2007. тако и у првом полугодишту 2008. године, како је приказано у Графиконима број 9 и 10.

Графикон бр. 9

Са становишта процентуалног учешћа банака на тржишту, у односу на укупан број отворених рачуна резидената за трговање хартијама од вредности, са стањем на дан 30.06.2008. године, утврђено је да прве две банке, рангиране по броју отворених рачуна за ову намену, са приближно 47% учествују у укупном броју наведених рачуна.

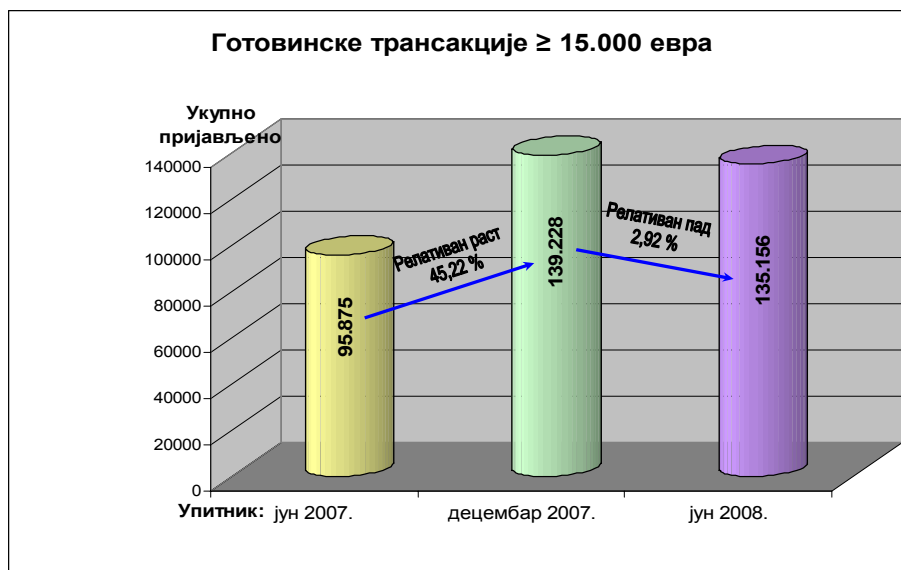
Графикон бр. 10

Такође је утврђено да прве три банке, рангиране по броју отворених рачуна нерезидената за трговање хартијама од вредности, са стањем на дан 30.06.2008. године, са приближно 46% учествују у укупном броју отворених рачуна за ову намену.

8. Поређењем добијених одговора банака из последња три Упитника, а који се односе на достављање података Управи о извршеним трансакцијама за које постоји законска обавеза пријављивања (појединачне или више међусобно повезаних готовинских трансакција чија вредност је једнака или прелази износ од 15.000 евра обрачунато по средњем курсу Народне банке Србије на дан вршења трансакције као и сумњиве трансакције без обзира на износ) уочена је тенденција релативног раста достављених извештаја посматрано у целокупном периоду од 01.01.2007. до 30.06.2008. године, а који покривају добијени Упитници по шестомесечним периодима.

Графикон број 11 приказује кретање укупног броја пријављених готовинских трансакција чија вредност је једнака или прелази износ од 15.000 евра, у целокупном банкарском сектору, на шестомесечном нивоу. Укупан број пријављених готовинских трансакција Управи у првој половини 2008. године је за приближно 41% већи од броја пријављених готовинских трансакција у истом периоду прошле године (прва половина 2007. године), али је за приближно 2,92% мањи у односу на претходно полугодиште (другу половину 2007. године).

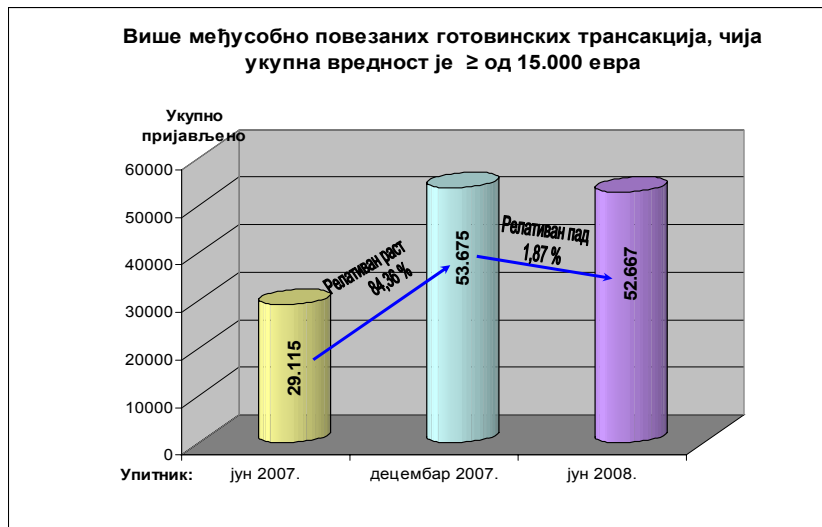
По одговорима из последња два Упитника све банке осим једне су достављале извештаје Управи по овом критеријуму.

Графикон бр. 11

Графикон број 12 приказује кретање броја пријављених готовинских међусобно повезаних трансакција чија укупна вредност је једнака или прелази износ од 15.000 евра, у целокупном банкарском сектору, на шестомесечном нивоу. Укупан број пријављених трансакција Управи у првој половини 2008. године је за приближно 81% већи од броја пријављених међусобно повезаних готовинских трансакција у истом периоду прошле године (прва половина 2007. године), али је за приближно 1,87% мањи у односу на другу половину 2007. године.

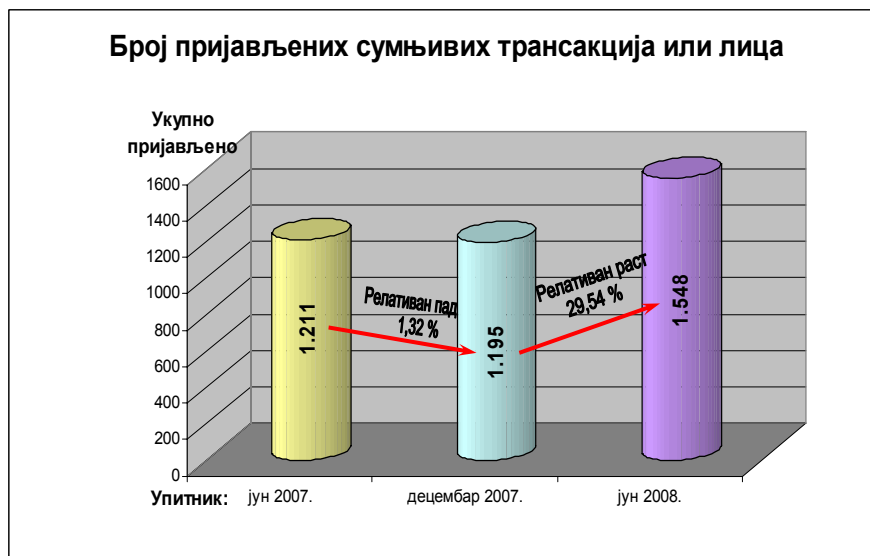
У периоду од 01.07.2007. до 30.06.2008. године четири банке нису достављале податке Управи о међусобно повезаним готовинским трансакцијама чија вредност је једнака или већа од 15.000 евра.

Графикон бр. 12

Графикон број 13 приказује кретање укупног броја пријављених сумњивих трансакција, у целокупном банкарском сектору, на шестомесечном нивоу. Укупан број пријављених сумњивих трансакција Управи у првој половини 2008. године је за приближно 27,83% већи од броја пријављених сумњивих трансакција у истом периоду прошле године, односно за приближно 29,54% већи у односу на другу половину 2007. године и поред забележеног пада од 1,32% у другој половини у односу на прву половину 2007. године.

У периоду од 01.07.2007. до 30.06.2008. године седам банака није доставило Управи податке ни о једној трансакцији за коју на основу процене запослених у банци и примене индикатора за препознавање сумњивих трансакција постоје разлози за сумњу да је у питању прање новца.

Графикон бр. 13

Банке које су у протеклом периоду вршиле пријављивање сумњивих трансакција као најчешће разлоге за сумњу су навеле:

- полагање или подизање готовине у нешто нижем износу од законски прописаног за пријављивање,
- учестале готовинске уплате са сврхом позајмица оснивача или готовинске исплате са сврхом повраћај позајмице оснивача,
- учестали приливи на рачуне физичких лица са рачуна правних лица и истог дана подизање готовине,
- одбијање клијента да достави пратећу документацију,
- трансакције које су запослени банке, на основу свог знања и искуства окарактерисали као неубичајене итд.

Посматрањем кретања и тенденције раста уз привремени блажи пад броја достављених извештаја (пријава) Управи, може се закључити да су банке почеле више да обрађају пажњу на проблематику спречавања прања новца и да, поред формалног пријављивања Управи само извршених готовинских трансакција, суштински и аналитично приступају откривању и пријављивању сумњивих трансакција.

На основу извршене анализе, као посебно подручје ризика се издваја електронско банкарство, односно пријављивање извршених Е-банкинг трансакција. Само шест банака је у првој половини 2008. године доставило податке Управи о извршених 38 Е-банкинг трансакција. У претходном шестомесечном периоду свега три банке су доставиле податке о седам извршених Е-банкинг трансакција, што и поред незнатног пораста указује да банке и даље недовољно обрађају пажњу на овај вид трансакција.

У складу са чланом 7. став 3. Закона, обвезник (у нашем случају банка) је дужан да одбије извршење трансакције ако не може да утврди идентитет странке на начин како је то прописано Законом. Међутим, према подацима добијеним за прву половину 2008. године, свега 12 банака је обуставило извршење укупно 27 трансакција, а у другој половини 2007. године свега 10 банака је обуставило извршење укупно 39 трансакција. У највећем броју случајева извршење трансакција је обустављено по налогу Управе а не на основу процене запослених у банци и примене законских одредаба.

Највећи број банака је на питање како поступају са некооперативним клијентима одговорило да са клијентима који нису доставили потребну документацију не успостављају пословни однос. Свега неколико банака (13) се, у свом одговору, осврнуло и на поступање према некооперативним клијентима у току трајања уговорног односа дајући одговор да таквим клијентима обустављају извршење трансакција или привремено блокирају рачун до коначног достављања потребне документације. Две банке су дале одговор да уколико клијент не достави потребну документацију, о извршеној трансакцији обавештавају Управу (не обустављају извршење трансакције).

Када се, са једне стране, узме у разматрање број обустављених трансакција о којима су нам банке дале податак кроз последња два Упитника (за другу половину 2007. и прву половину 2008. године – укупно, у свим банкама, 66 трансакција) и са друге стране законска обавеза банке да одбије извршење трансакције уколико не може да утврди идентитет странке, намеће се закључак да банке ипак нису детаљно размотриле ово подручје ризика које има велики значај у благовременом откривању и

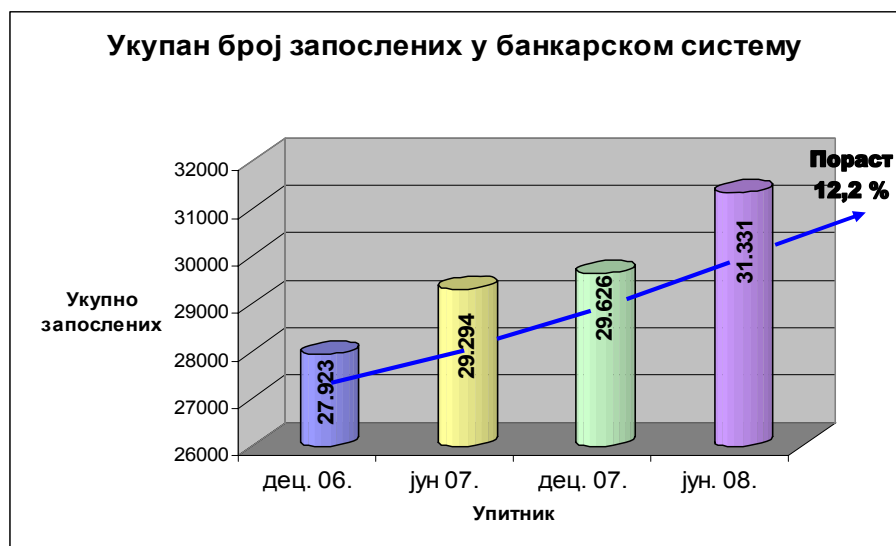
препознавању сумњивих трансакција. Имајући у виду савремене системе плаћања, електронско банкарство и могућност трансфера новца са рачуна на рачун, где му се у кратком временском периоду губи сваки траг, а који може да потиче из незаконитих, нелегалних извора или да се употреби у криминалне сврхе, банке треба са више аспеката и аналитичније да приступе овој тематици.

9. Уговоре са правним лицима о одобравању потрошачких кредита за робу купљену у продајним објектима тих правних лица јуна 2008. године има закључено 19 банака. Од тога, прикупљање података, односно идентификацију клијената коме се одобрава потрошачки кредит, у 12 случајева врши банка, док у 7 случајева врши трговац, што банку излаже високом степену ризика у случају да се идентификација клијента не изврши у складу са прописом.

Такође треба имати у виду да су банке, у највећем броју случајева, својим процедурама дефинисале поступак идентификације клијената приликом успостављања, између осталог, и кредитног односа, што се у овом случају доводи у питање, јер примена наведене процедуре није обавезујућа за друге правне субјекте (трговинске радње) са којима банка има закључен уговор. Степен стручне спреме, искуство и пре свега субјективност трговца који је продајно мотивисан, доводи у питање објективност процене, потпуност и исправност прикупљене документације.

У протеклој години, обухваћеној Упитником број 2 (прва половина 2007. године) и 3 (друга половина 2007. године), број банака које имају закључене поменуте врсте уговора износио је 18.

10. Упоредном анализом одговора, које су банке доставиле о укупном броју запослених у банци на дан: 31.12.2006, 30.06.2007, 31.12.2007. и 30.06.2008. године, уочена је тенденција раста броја запослених у целокупном банкарском систему. Број запослених је на дан 30.06.2008. године био већи за 12,2% у односу на стање 31.12.2006. године, како је приказано Графиконом који следи:

Графикон бр. 14

О броју запослених који су у непосредном контакту са клијентима (запослени који непосредно обављају послове у вези трансакција) шест банака није доставило конкретан (нумерички) податак.

Укупан број запослених који непосредно обављају послове у вези трансакција у 28 банака, које су по последњем Упитнику дале нумерички податак (са стањем 30.06.2008. године), је 12.491, што чини приближно 43% од укупног броја запослених у тим банкама.

Према добијеним одговорима из достављених Упитника бр. 3 и 4, све банке су утврдиле план и програм обуке.

До 31.12.2007. године у осам банака нису сви запослени који непосредно обављају послове у вези са трансакцијама прошли обуку, док, закључно са даном 30.06.2008. године, према подацима добијеним по Упитнику бр. 4, у седам банака нису сви запослени прошли поменуто обуку.

По Упитнику број 4 у пет банака се не врши тестирање постигнутог знања запослених који су прошли обуку, док се, закључно са стањем 31.12.2007. године, поменуто тестирање није вршило у шест банака.

У 22 банке се програм обуке запослених није мењао у последњих шест месеци, док је по претходном Упитнику тај број износио 19.

Обука запослених у банци, а који су у директном контакту са клијентима или непосредно обављају послове у вези са трансакцијама има значајан утицај на пословање банке и у директно пропорцијалном односу је са извршавањем законом прописаних обавеза банке. На основу добијених одговора, обзиром да у петини од укупног броја банака нису сви запослени прошли обуку, може се закључити да банке још увек нису у потпуности сагледале њен значај.

* * *

На основу свега изложеног може се закључити да банке и поред своје тржишне оријентисаности, све јаче конкуренције у банкарском сектору и настојања за освајањем нових клијената све више постају свесне своје улоге у борби против прања новца.

Уочена подручја ризика на која банкама треба указати су:

- неспровођење програма обуке запослених који су у директном контакту са клијентима банке или непосредно извршавају трансакције,
- неустављање адекватног система за препознавање више међусобно повезаних трансакција (трансакције које обавља једно лице у краћем временском периоду) на нивоу целе банке, јер уситњавање трансакција даје простора за злоупотребу у криминалне сврхе,
- Е-банкинг извршене трансакције које због могућности брзог трансфера са рачуна на рачун отежавају праћење токова новца и
- одобравање потрошачких кредита за робу купљену у продајним објектима других правних субјеката са којима банка има закључене уговоре у случају кад идентификацију клијената врше ти правни субјекти а не банка.